

АНОТАЦІЯ

Хрустовський С.Г. Категоризація населених пунктів в механізмі оптимізації територіальної основи місцевого самоврядування в Україні. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 – Публічне управління та адміністрування. Національний університет «Одеська політехніка», МОН України, Одеса, 2026.

У роботі здійснено комплексне теоретико-методологічне обґрунтування категоризації населених пунктів як інструменту оптимізації територіальної основи місцевого самоврядування та просторового розвитку. Доведено, що якщо категоризація базується на багатфакторному аналізі та відповідає фактичним характеристикам територій, то вона істотно підвищує інституційну спроможність громад і забезпечує збалансований розвиток системи розселення. Обґрунтовано науковий зміст категоризації як багатовимірного концепту, що поєднує правові, історичні, просторові, демографічні, соціально-економічні й функціональні параметри, та визначено її місце в системі підходів і доктрин публічного управління, урбаністики, соціології, регіоналістики й геоекономіки.

Здійснено історичну реконструкцію еволюції категоризації населених пунктів та виявлено тенденції переходу від демографічно орієнтованих моделей до сучасних багатфакторних, функціонально-просторових і мережевих підходів. Узагальнено зарубіжні моделі класифікації населених пунктів, включно з морфологічними, функціональними, мережевими типологіями та європейськими стандартами DEGURBA, FUA, ESPON, які визначають міжнародний контекст реформування категоризації. Доведено актуальність урахування цих стандартів у національній політиці.

Проаналізовано статистичні та просторові тенденції розвитку населених пунктів України, що свідчать про депопуляцію периферій, зростання агломерацій, урбанізацію приміських зон і структурну поляризацію. Обґрунтовано, що ці процеси вимагають переосмислення ролі категорій як показників реальної функціональної здатності населених пунктів.

Удосконалено теоретико-правове розмежування понять «категорія населеного пункту», «статус населеного пункту» та «статус територіальної громади», а також юридично уточнено співвідношення території населеного пункту й території громади. Показано, що категоризація є аналітичною процедурою, а статус – юридичним результатом її застосування.

Запропоновано та апробовано Методику комплексної оцінки умов та показників категоризації населених пунктів, що інтегрує демографічні, економічні, інфраструктурні, просторові, соціальні та інституційні критерії. Доведено, що така методика забезпечує науково верифіковане, прозоре й стандартизоване прийняття рішень, узгоджене з управлінськими та планувальними потребами територіальних громад.

Сформульовано систему практичних пропозицій щодо вдосконалення державної політики категоризації населених пунктів, включно з прийняттям Концепції просторового розвитку, кодифікацією законодавства у сфері територіальної організації влади, впровадженням єдиної методики, розвитком реєстрово-інформаційної бази, створенням міжвідомчого органу та запровадженням освітніх і кваліфікаційних програм.

Результати роботи мають теоретичне й практичне значення для формування сучасної політики просторового розвитку, удосконалення адміністративно-територіального устрою, зміцнення місцевого самоврядування та впровадження європейських стандартів управління територіями.

Ключові слова: населений пункт; село; селище; місто; категоризація населених пунктів; статус населеного пункту; місцеве самоврядування; територіальна громада; система розселення; урбанізація; територіальна організація; просторовий розвиток; державна політика управління територіальним розвитком.

ABSTRACT

Khrustovskyi S. H. Categorization of settlements as a mechanism for optimizing the territorial ground of local government in Ukraine. Manuscript-based qualification research paper.

The thesis for obtaining the degree of Doctor of Philosophy in specialty number 281 «Public Management and Administration». Odesa Polytechnic National University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Odesa, 2026.

The dissertation provides a comprehensive theoretical and methodological substantiation of the categorization of settlements as an instrument for optimizing the territorial foundation of local self-government and spatial development. It is demonstrated that when categorization is based on multifactor analysis and reflects the actual characteristics of territories, it significantly enhances the institutional capacity of communities and ensures the balanced development of the settlement system. The scientific content of categorization is substantiated as a multidimensional concept integrating legal, historical, spatial, demographic, socio-economic, and functional parameters, and its place within the system of approaches and doctrines of public administration, urban studies, sociology, regional science, and geoeconomics is defined.

A historical reconstruction of the evolution of settlement categorization has been carried out, revealing a shift from demographically oriented models to modern multifactor, functional-spatial, and network-based approaches. Foreign models of settlement classification, including morphological, functional, and network typologies, as well as European standards such as DEGURBA, FUA, and ESPON, have been systematized, outlining the international context for reforming categorization practices. The relevance of incorporating these standards into national policy is demonstrated.

Statistical and spatial trends in the development of Ukraine's settlements have been analysed, indicating the depopulation of peripheral areas, the growth of agglomerations, suburban urbanization, and structural polarization. It is substantiated that these processes necessitate rethinking settlement categories as indicators of real functional capacity.

The theoretical and legal differentiation of the concepts “settlement category,” “settlement status,” and “status of a territorial community” has been improved, and the legal correlation between the territory of a settlement and the territory of a community has been clarified. It is shown that categorization is an analytical procedure, whereas status constitutes the legal outcome of its application.

A Methodology for the Comprehensive Substantiation of Settlement Category Change has been proposed and tested. This methodology integrates demographic, economic, infrastructural, spatial, social, and institutional criteria. It is demonstrated that such a methodology ensures scientifically verified, transparent, and standardized decision-making aligned with the managerial and planning needs of territorial communities.

A system of practical recommendations for improving state policy on settlement categorization has been formulated. These include adopting a Spatial Development Concept, codifying legislation on territorial organization of government, implementing a unified methodology, developing a registry and information base, establishing an interagency coordination body, and introducing educational and qualification programs.

The results of the research possess theoretical and practical significance for shaping contemporary spatial development policy, improving administrative-territorial organization, strengthening local self-government, and introducing European standards of territorial governance.

Keywords: settlement-type locality; settlement; village; town (city); settlement categorization; settlement status; local self-government; territorial community; settlement system; urbanization; territorial organization; spatial development; public policy of territorial development.